

ЖИВОТ И ВЕРОВАЊА ИРОКЕЗА

Назив Ирокези првобитно се односио на савез од пет, а од 1722. године на савез од шест племена северно-америчких Индијанаца. Они су у 16. веку, у време првих европских продора, насељавали пространу територију од данашњег канадског града Квебека западно до обала језера Ири и јужно према реци Саскухани, односно данашњој америчкој држави Пенсилванији. Данас, територија на којој су некада живели или још увек живе Ирокези углавном обухвата подручје данашње америчке државе Њу Јорк. Ирокешким савезом обухваћени су народи које, идући од запада према истоку чине племена: Сенека, Кајуга, Онондага, Онајда, Мохока и Таскарара, који су последњи приступили Савезу.

О Ирокезима постоји поприлична литература, па ипак етимологија саме речи није у потпуности расветљена ни до данас. Спорна је чињеница да ли се ради о француској верзији неког имена са локалног индијанског језика или о француском називу за одређену групу индијанских племена на коју су наилазили први трговци, мисионари или путописци у 16. и 17. веку. Французи су већ 1600. године имали успостављене трговачке везе са Индијанцима из области Тадусак – околина данашњег канадског града Квебек. То су била племена Алгонквина, а не Ирокеза. Но, преко њих је француски трговац, истраживач и војник Шамплен, први пут чуо и забележио реч „Ирокези” 1603. године.

Најприхватљивију етимолошку анализу сматра се да је дао Шарл Арно, француски мисионар који је дуго живео са алгонквинским племенима и вероватно познавао њихов језик. Године 1880. он је направио попис индијанских племена, која су насељавала околину Великих језера. Међу њима се налазе и Ирокези. С њима у вези он је приметио да у језику племена са којим је живео постоји реч *ирнокус*, што значи „људи који уливају страх” и претпоставио је да је то основа речи „ирокез”.

Ирокешка племена говоре сродним језицима, који припадају истоименој, односно ирокешкој језичкој породици. Ово је једна од бројних језичких породица северно-америчких Индијанаца. Поред

сродних језика, ирокешка племена су имала низ заједничких религиозних и културних обележја, али нису била уједињена у политичком смислу. Напротив, била су подељена у више савеза у којима је било по неколико племена, која су често одмеравала снагу у узајамним сукобима. Међутим, занимљиво је да приликом таквих борби није долазило до већих губитака и материјалне штете. Мали број људи је губио живот, а невелики број би био заробљен. Ипак, предострожности ради, села су била опасана високим дрвеним оградама. Смисао узајамних напада био је првобитно неважан са економског становишта. Борба је представљала прилику да се покаже мушкост и храброст ратника, као и његова издржљивост, ако падне у руке противнику као заробљеник. Међутим, са доласком Европљана ово се мења – разлог сукоба све чешће је економски.

У средишту ирокешких активности налази се земљорадња, а у њеном средишту су „три сестре” или како би Сенеке рекле „оне што нас одржавају у животу”. То су кукуруз, пасуљ и бундева. Ирокешка села била су окружена кукурузним пољима. Посао мушкараца састојао се у крчењу шума и њиховом претварању у поља, а жене су биле узгајивачи пољопривредних плодова, посебно јагода. Мушкарци су имали важну улогу у лову и риболову. Њихов домен биле су, према ирокешком схватању, шуме, а село и поља су била домен жена. Због значајне улоге коју је имала у производњи хране, жена је била високо цењена и заузимала је високо место у друштвеној хијерархији. Порекло се у сваком погледу и искључиво одређивало по мајци, тј. по женској линији. То значи да је матичну друштвену групацију чинио матријархални клан, а главни стамбени објекат била је матријархална „дуга колиба” – једноставна грађевина дужине од око двадесет до четрдесет метара и ширине око пет или више метара. Дугом колибом владале су жене, тј. у њој су живели једна старица, њене кћери, њихови мужеви и деца, а уз њих и старичине сестре са својим породицама. Када би се мушкарац оженио прелазио би из мајчине Дуге колибе у женину. Бракови су били прилично нестабилни и није било необично да се мушкарац врати из лова и нађе своје ствари испред колибе, а своју жену са другим мушкарцем. У таквим случајевима мушкарац би се враћао у Дугу колибу своје мајке.

Будући да бракови нису били неприкосновени, најчвршћа друштвена веза била је матријархална, а одмах затим долазила је припадност клану. Свако ирокешко племе било је подељено на низ кланова, а припадност клану опет се одређивала према мајци. Кланови

су обично носили имена животиња и имали су различите функције. Они су регулисали избор брачних партнера на тај начин што су забрањивали женидбу и удају унутар истог клана. Клан је имао и политичку улогу и представљао је политичку снагу која се остваривала преко поглавица кланова, који су даље улазили у састав Савезних савета. Клан је такође постојао и као облик подршке породици унутар клана. Иако су на челу кланова биле поглавице, највеће поштовање уживала је најстарија жена клана, тзв. мајка клана. Она је имала моћ за смену поглавице. Кланови су се даље делили на две групе које су имале значајну улогу у организацији друштвеног живота. У сваком ритуалу учешће су морали да узму изабрани појединци из обе групе истог клана. Свака одлука била на нивоу Савеза или клановских група, усвајала се само под условом да је сви чланови подрже.

У религији Ирокеза разазнају се три слоја која нису, додуше, јасно одвојена будући да се неки елементи њихове религије налазе у свим фазама развоја, али се зато јављају и неки потпуно нови облици религиозне праксе.

Најстарији слој ирокешке религије је тзв. анимистичка представа о свету према којој је све што постоји, и људска и нељудска бића, надахнуто неким обликом живота. Под нељудским бићима подразумевају се духови биљака и животиња као и природне појаве (ветар, киша, гром и сл.). По ирокешким веровањима ниједна биљка није створена узалуд, свака има своју сврху и може да помогне човеку. Али само под одређеним условима. Када ирокешки врач иде да бере и сакупља биљке, чија би намена требало да буде лековита, увек ће прво запалити дуван и симболично призвати дух биљке, молећи за помоћ оне биљке које су му непосредно потребне за лечење. Ако тако не поступи, биљка му неће одати своје лековито својство, штавише може да се „увреди“ и да заувек „напусти“ резерват тј. престане да расте у њему.

Духови животиња и биљака могу да ступе у везу са људима и преко снова, којима се поклањала велика пажња. Према ирокешким веровањима, снови су могли да предскажу будућност. Сваке године, усред зиме, врши се низ обреда приликом којих се тумаче снови. Истовремено чланови шаманских удружења одржавају своје церемоније призивања духова и симболичног истеривања „демона“ тј. болести. Након таквих обреда и церемонија гаси се, а затим поново пали ватра – што симболично треба да значи крај једне и почетак друге године. Обнављање времена подразумева и духовно обнављање људи као прилика за отпочињањем живота „из почетка“, при чему се бришу хаос

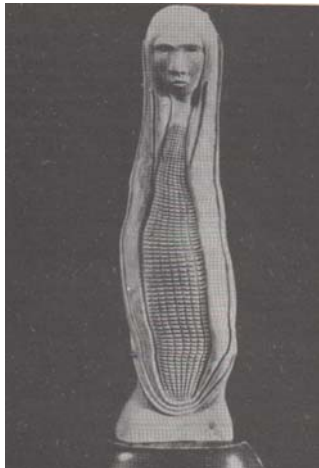
и нечистота прошлости. Ирокешка Нова година, као и Нова година многих тзв. примитивних народа јесте обнављање времена од самог његовог почетка, тј. обнављање космогоније.

У другом слоју ирокешке религије створен је низ обреда који су били тесно повезани са циклусом раста и сазревања пољопривредних култура, које су имале важно место у исхрани ових народа. Сваки обред састојао се од молитве посвећене Творцу и плесова којим му се одаје захвалност за све створено, а посебно за оно што је непосредни повод за славље. Важнијим плесовима сматрају се следећи:

- Сетвени плесови који се одржавају уочи пролећне сетве. Том приликом сакупе се семенке од сваког домаћинства у посебну чинију. На крају обреда свако из те чиније узме по шаку семена за сејање.
- Плесови у част првих шумских јагода обично се одржавају у јуну и означавају почетак сезоне воћа. За ту прилику справља се густи напиток од шумских јагода који се дели свим учесницима у овом слављу.
- Плесови у част младог кукуруза одржавају се најчешће у августу и за разлику од претходних светковина које трају по један дан, ово славље траје читави четири дана. Том приликом изводе се посебни женски плесови у част „трију сестара” (кукуруз, пасуљ и бундева). За време ових плесова мушкарци се коцкају, а сви заједно служе се специјалним јелима од кукуруза.
- Жетвени плесови се одржавају у октобру, по обављеној жетви.
- Новогодишње свечаности су се задржале из ранијих периода. Оне почињу сусретима врачева, који исцељују болесне уз помоћ животињских духова. Затим се један дан посвећује тумачењу снова. Свечаност кулминира кад на сцену ступе важна лица, тј. врачеве који уз помоћ дрвених маски „постану” племе духова који живе изван села. Ова „лица” проричу родност године, изведу своје плесове и потом нестану.

Трећи и најскорији слој ирокешке вере и верских обичаја почиње појавом пророка званог Лепо језеро. Он је почетком 18. века доживео низ божанских објава које су из корена промениле његов живот, у духу преображења „најгорег грешника” у „највећег свеца”. Лепо језеро из племена Сенека био је један од осам поглавица ирокешког племенског

Савеза, али био је и тешка пијаница. Никад раније није уживао углед међу својим саплеменицима и већи део живота провео је у братовљевој сенци. Ослабљен раскаланим животом, тешко се разболео и провео четири године у постељи. И тада у готово безнадежној ситуацији указала му се прва у низу пророчких визија и то баш у време свечаности у част првих шумских јагода.

Дух кукуруза

Дух пасуља

По причању самог поглавице Лепог језера, посетила су га четири гласника, изасланика Творца, са којима је пошао на пут с оне стране живота у пределе благостања где иду добри Индијанци и у земљу кажњеника, где завршавају они лоши. Гласници су рекли поглавици да обнародује оно што је видео, и овај је све до своје смрти ишао од племена до племена и преносио тзв. поруке Добра. Поједини аспекти садржаја визија Лепог језера у вези су са измењеним условима живота у којима су се нашли Ирокези. Тако је нпр. Творац поручио да мушкарци не треба искључиво да буду ратници или ловци, већ да попут дошљака помажу жени око обраде земље. Такође је поручио да се гнуша црномагијских ритуала. Многе поруке су се односиле на начин живота племена те је доста пажње било посвећено односима у браку, односима према деци и старцима, затим о потреби да деца иду у школе бледоликих, да би се узајамно боље разумели, али и потреби неговања

традиције и обичаја. Тако су у религији Лепог језера изостављени неки елементи првобитне ирокешке вере, а унет изван број нових елемената. Појмови раја и пакла нису постојали у старој религији и може се претпоставити да су они исход сусрета са хришћанским схватањима.

Све доскора, готово у свим резерватима, говорило се искључиво неким од ирокешких језика. На жалост, та слика се мења: скоро свим племенима, са изузетком Мохока, прети изумирање матерњих језика. Тај процес је почео пре две – три генерације. Остали културни обрасци, везани за организацију друштвеног живота и религију и даље постоје, но време ће показати да ли ће и они доживети судбину ирокешких језика или ће се показати жилавији и опстати. Та нада је реална све док савез Ирокеза постоји и одржава своје састанке и светковине сваке јесени, баш као и вековима пре тога.

Драгана Дуцић